

და-მაჰმადხანის

მკორეთ შემოსევა და მისი

წამქეზებელნი 1797 წ.

ზ. ჭიჭინაძისა

ტფილისი.

ამხ. „შრომა“, პლენხანოვის პროსპექტი, № 67.

1920

აღა-მაჭაძხანის მეორეთ შემოსევა და მისი წამქეზებელი 1797 წ.

ისტორიულის მასალებით დასაბუთებულია და დამტკიცებული, რომ საქართველოს და ქართველ ერს ოსმალნი და სპარსნი, პეტრე დიდის შემდეგ სულ რუსების მეგობრობის გულისთვის ემტერებოდნენ. ქართველთ მეგობრობა სპარს-ოსმალთ თურსებთან კარგათ იცოდნენ და ამ გარემოებას მხოლოდ ოდნავ ადევნებდნენ თვალ-ყურს, ხოლო 1783 წ. შემდეგ კი, რა კი მეფე ერეკლემ და სოლომონ მეფემ რუსეთის მფარველობა აღიარეს და ეკატერინე ხელმწიფესთან კავშირი დადეს და გიორგევსკში ამ მფარველობის ტრაქტატიც დასწერეს. ამის შემდეგ კი ოსმალ-სპარსნი ცხარეთ მიეცნენ ღუმილს და ქართველებსაც უფრო დიდის მტრულის თვალით დაუწყეს ყურება.

თუმცა ის-კი ცნობილია კარგად, რომ სპარს-ოსმალთა არც ამ წლის შემდეგ დაანებეს თავი ქართველების დალოლიებას და ხან ოსმალეთი და ხან სპარსეთის ყვინი მუდარებით მომართავდნენ და სთხოვდნენ ქართველებს, რომ ამათ უსათუოდ რუსებთან მეგობრობა მოესპოთ და მათთან შორს დამ-

დგარიყენენ, თვით ერეკლე მეფესაც ბევრჯერ მო-
მართეს ასეთის სიტყვიანის ფირმანებით და თხოვნით,
რომ რუსებთან მეგობრობა მოსპეთო. ერთ ფირმან-
ში ყენი ასე მიმართავს ერეკლე მეფეს:

„თქვენმა უმაღლესობამ კარგათ იცის, რომ
თქვენ ყოველთვის ერანთან გქონიათ მეგობრობა
და სამეზობლო სალაში. ეხლა ეს დაგირღვევიათ და
რუსებს მოჰკიდებიხართ, თქვენ ერთი ჰკვიანი კაცი
ხართ, ეს როგორ გეკადრებათ, ამიტომ ვისურვებ,
რომ თქვენ წინათვე შეგატყობინოთ, რომ რუსებ-
თან შეერთება დახსნათ, თორემ თუ ამას არ იზამთ, მა-
შინ ჩვენ მოვალთ და ქართველთა და რუსთა სისხლს
დავაქცევთ ღმტკვრის მსგავსათ მდინარეთ გავაკეთებთ,
ამის მოწერა ჩვენ მიტომ მოვინდომეთ, რომ შენ
შენი თავი იცნა და რუსებთან შეერთება დახსნათ.

ასე ემუდარებოდნენ სპარსნი ქართლ-კახეთის
მეფეებს, ასევე, სთხოვდნენ ხოლმე ოსმალნიც. თვით
მეფე გიორგის, რუსებთან დაკავშირების წინეთ, ანუ
1799 წ. ტფილისში ოსმალთაგან დეპუტაცია მო-
ვიდა და მეფე გიორგის ავედრეს შემდეგი:

„თქვენ ოღონდ საქართველოს რუსებს ნუ მის-
ცემთ, ოღონდ რუსებს ნუ შემოაუშვებთ საქართვე-
ლოში და ჩვენ პირობას მოგცემთ, რომ დღეის შემ-
დეგ თქვენი შემწუხებელი აღარც სპარსნი იქმნენ და
აღარც ოსმალნი. გარდა ასეთის პირობის ჩვენ და-
გიბრუნებთ თქვენ ყველა წართმეულ საქართველოს

აღაგებს და მასთან სამხედრო იარაღით და ჯარითაც დაგეხმარებით“ ოსმალთა დეპუტაციაში, სხვათა შორის რეულა ახალციხის თემის, ქართველ კათოლიკეთ არქიმანდრიტი პავლე შაჰყულიანა, რომში ნასწავლი და მკოდნე ევროპიულის და აზიურის ენების. ესევე არქიმანდრიტი იყო დანიშნული ოსმალთა მთარგმნელად. არქიმანდრიტი დალაგებით მოუთხრობდა მეფე გიორგის ოსმალთა დაპირებას და თან ურჩევდა, რომ მეფე გიორგის მიეღო ოსმალთა ეს წინადადება, მაგრამ გიორგიმ უარი უთხრა. ასე მოწმობს ამ გარემოებას თვით ეს არქიმანდრიტი. ამავე წლის ბოლოს, თუ 1800 წ. დამდეგს მეფე გიორგის სპარსეთის ბაბა-ხან-ფეთ-ალი შაჰისაგანაც მოუვიდა დეპუტაცია. ბაბა ხანი ძმის წულია აღა-მაჰმედ ხანისა. ბაბა ხანმა ბიძის მტრობის მაგიერ ქართველებთან მეგობრობა ისურვა და ამიტომ მეფე გიორგის მიმართა და შემოუთვალა შემდეგი:

„ოღონდ თქვენ რუსებს ნუ უკავშირდებით, რუსებს საქართველოში ნუ შემოიყვანთ და ჩვენ მოგცემთ პირობას, რომ დღეის შემდეგ, ერთმა სპარსმაც აღარ შემოადგას ფეხი საქართველოში. ამას გარდა ჩვენ გადმოგცემთ შირვანს, ბაქოს, ერევანს, განჯას და სხვა ადგილებსაც, დაგეხმარებით ჯარით, საომარის იარაღით და სხვა ფრითაც, ოღონდ რუსები ნუ მოგყავთ, თორემ ბოლოს ეს ჩვენთვისაც კული იქ-

ნება. ეს დავალება გიორგი მეფემ პავლე იმპერატორის წინადადებით უარი ჰყო, ამაზე სხვა დროს.

ასე ეხვეწებოდნენ ჩვენს ძველებს ოსმალ-სპარსნი და თან კარგს პირობებსაც უდებდნენ, ქართველებს რომ შეესმინათ თავიანთ მეზობელთა დავალება და თხოვნა, მაშინ მთელს საქართველოს თავიდან ასცდებოდა ოსმალ-სპარსთაგან ხშირად თავზე დაცემა, ქვეყნის აოხრება და ხალხის ხოცვა. ჩვენ ცხადათ ვიცით და ეს ნამდვილიც არის, რომ ყენი მეფე ერეკლეს ასე ეხვეწებოდა:

„ოლონდ თქვენ ქართველებმა რუსებთან კავშირი მოსპეთ და ჩვენ თქვენ სასარგებლოდ შევასრულებთ ყოველისფერს ისე, როგორც თქვენი უმაღლესობა ისურვებს და იკადრებს!“ სპარს-ოსმალნი ქართველებს ასე დაჟინებით მიტომ ავალებდნენ, რადგანაც დიდათ ეშინოდათ საქართველოში რუსების შემოსვლის. იცოდნენ კარგი დღეები და ბოლოს საქართველოს გზებით რუსთაგან ერთიც მოისპობოდა და მეორეც.

ეს გარემოება პეტრე დიდის შემდეგ, რუსებმაც კარგად შეიგნეს და გაითვალისწინეს, შეიგნეს ის გარემოება, რომ საქართველოს დაჭერით და ქართველი ერის დახმარებით იგინი მთელს კავკასიის ადგილებს ადვილათ დაიპყრობდნენ, ამიტომაც განიძრახეს რუსებმა 1724 წ. საქართველოს დაჭერა და მერე ქართველების გზით მთელი კავკასიის ხელში ჩაგდება.

ამის იმედები რუსებს პეტრე დიდის შემდეგ შეურყევლად მიეცათ, მათ აუცილებლივ სურდათ საქართველოს დაპატრონება, რადგანაც მათ კარგად შეიგნეს ის გარემოებაც რომ ქართველები მათი მერჯულე ქრისტიანები იყვნენ და მასთან რუსების დიდი მოყვარენიც სჯულის მხრივ.

რუსების ფიქრით საქართველოს ხელში ჩაგდება იქმნებოდა დიდი სიმდიდრე, დიდი საუნჯე რუსეთის სახელმწიფოსთვის, საქართველოს დაპატრონებას უსათუოდ მოიპოვებოდა რუსების გაძლიერება მთელს აღმოსავლეთში. ამის ცნება რუსებს უეჭვოთ სწამდათ, რადგანაც მათს წინაშე ქართველები იყვნენ ცნობილნი როგრც გმირი, მეომარი და ერთგული ხალხი თავის თავის, ქრისტიანობის და მეზობელის რუსეთის ერის და სახელმწიფოსიც.

ეს გარემოება სპარს-ოსმალთაც კარგათ იცოდნენ და ამიტომაც იყო, რომ ესენიც თავგამოდებით იღვწოდნენ მის შესახებ, რომ საქართველო რუსებს არ ჩაეგდოთ ხელში; რუსნი საქართველოში არ შემოსულიყვნენ, ფეხი არ შამოედგათ, თორემ ბოლოს დროს, ეს მათი დაღუპვაც იქნებოდა. ამას კარგად გრძნობდნენ ოსმალ-სპარსნი და ამიტომ ქართველებს ბევრ ნაირად ულოლიებდნენ და ესიყვარულებოდნენ, მაგრამ გაწყობითაც ვერას აწყობდნენ, ამ გარემოებას ყოველვის წინააღმდეგ ძალათ წინ ელობებოდა სარწმუნოების საქმენი.

ბედშავი ქართველნი რაკი ერთხელ შეწუხდნენ ოსმალ-სპარსთაგან, რაკი ერთხელ სასტიკად იქმნენ აოხრებულ-ანიავებულნი, ამიტომ ქართველებს მათი აღარაფერი სჯეროდათ, ხოლოთ, ქართველნი ველარ არჩევდნენ ვერც ოსმალ-სპარსთა მტრობას და ვერც მეგობრობას, ქართველებს რაკი ერთხელ თავში ჩაენერგათ თათრების მტრობის ხსოვნა და მათი ბოროტების ხსოვნაც გულში მკვიდრათ ჩაენერგათ, მის შემდეგ ქართველების თავიდან აღარ ამოვიდა ეს შიში და მცნება და სწორედ ეს იყო ბოროტება რომ ქართველნი ოსმალ-სპარსთა ველარც სიყვარულს არჩევდნენ და ველარც მტრობას ერთი-მეორისაგან.

რაკი ოსმალ-სპარსელებმა ქართველებთან ვერა გააწყეს-რა მიტომ ბოლოს დაადგნენ ასეთ გზას.

რაკი არ იქმნა და ქართველებმა არ დასტოვეს რუსეთის მეგობრობა და არც აპირებენ დატოვებას, ამიტომ საქართველო ისე უნდა მოვსპოთ, რომ ქართველების ქვა-ქვაზე აღარ დარჩეს და მის შემდეგ მეტი რა გზა ექმნებათ, რუსებთან მოსპობენ მეგობრობას. ასეთ ფიქრებს მიეცნენ ოსმალ-სპარსნი და ამავე აზრებს მათ უფრო კარგად უხვდებოდნენ რუსეთის სახელმწიფო ჯაშუშები და სამხედრო პირები, რაც ქართველებისათვის ყოველთვის საიდუმლოებით იყო გარემოცული, რუსების ეს გველური ბოროტება გამოქვეყნებულ იქმნა 1769 წ. გენერალ ტოტლობენის მოქმედებით, მაგრამ ეს ქართველებმა მა-

ლე დაივიწვეს. შემდეგ ამის 1795 წ. რომ აშკარა იქმნა, როცა ყაენი საქართველოს მოევიდინა 30~~0~~ თუ 40~~0~~ ათასის კაცით.

ეს იყო ჩვენი ქრისტიან მოძმეთა მოქმედების ნაყოფი, ამათი მოქმედება იყო იქამდის ბოროტი, უსამართლო და უნამუსოებით გარემოცული, რომ მათ მაინც თავიანთ ბოროტებას სიავეს თავი არ გაანებეს და დაიწყეს ცდა და ფულების ხარჯვა, რომ 1795 წ. განადგურებულ საქართველოს მტერი ახლად მოვლენოდა და დასცემოდა ასაკლებად ისე, რომ საქართველოს ქვა-ქვაზედაც აღარ დარჩენოდა, ბოროტება და ასეთი ბოროტება ყოველათ შეუძლებელია, რომ კაცის გონებისაგან წარმოსდგეს ადვილად.

ამ ბოროტების ხელის დაფარვა აღარ გამოდგება, რუსთა ბოროტება რომ ყოველთვის არსებობდა ოსმალების წინააღმდეგ და ყოველთვის იგი დიდის საიდუმლოებით იყო გარემოცული, ამას ასაბუთებს ბევრი რამ ისტორიული ცნობები. ამიტომ ვალათ მიმაჩნია რომ რუსების მთავრობის ასეთ ბოროტებაზე ჩვენ გულ ახსნილ ვილაპარაკოთ და მას ცოტა შორიდამაც შევეხოთ. ამიტომ ჩვენ მივმართავთ გაკვირით იმ დროსა და საუკუნეს როცა ქართველებმა^მ რუსის მეფეებს და ბათარებს წერილების მიწერ-მოწერა გაუმართეს.

ამ თამამად ვიტყვიტ შემდეგ ახსნას, რაც სა-

ქიროა, რომ ეს გარემოება ჩვენს ისტორიულს მწერ-
ლობაში წინ იქმნეს წასული. ეს გარემოება უსათუ-
ოდ უკეთესად უნდა იქმნეს ანუსხული და აწერილი,
რუსთა ბოროტება ქართველებზე იქამდის მძლავრია,
რომ თვით XVII საუკუნეში, საქართველოში შაჰ-აბა-
ზის შემოსევის მიზეზებათ იმდენად ლუარსაბ მეფის
შეუგნებლობა არ იყო, არც თეიმურაზ მეფის დიპ-
ლომატიური წერილების გზავნა აქეთ-იქით და არც
დიდი მოურავი გიორგი სააკაძის ლაღატი, რამდენ-
იც იყო მიზეზნი რუსეთში ახლად გამეფებულ რო-
მანოვების გვარის წევრთა ფლიდობა და მოსკოვის
ბზირებისა, რომელნიც საქართველო საქრისტიანოს
მხრით კარგათ იცნობდნენ და რომელთაც საქარ-
თველოს შესაძენათ თვალებიც დიდათ დააჭყიტეს. ამ
ბოროტების სინამდვილეს და მას ანუ სხვას ჩვენ
დავასაბუთებთ თვით შაჰ-აბაზის შემოსევის ანუსხვით.

აქ კი ისევ წერილის საგნათ აღებულს გარე-
მოებას მივმართავთ, ანუ ალა მაჰმადხანის მიერ სა-
ქართველოში მეორეთ შემოსევას, რაც იმედია, რომ
ეს გარემოება ბევრს ქართველს დააფიქრებს, ბევრს
აუტოკებს გულს და აღუძრავს სიბრალულს განწი-
რულ საქართველოს შესახებ. მოკლეთ კი ვიტყვით
შემდეგს, რაც იქმნება შედარებით კილოს მსგავსი
ახსნა აწინდელ ქართველთა მდგომარეობის და საქარ-
თველოს წაქცევის.

ქართულათ ნათქვამია:— „კვიცი გვარზე თუ

ჯიშზე ხტისო“. ამიტომ დღეს საქართველოს წაქცევაზე და მის განწირულს მდგომარეობაზე ჩვენ ხაზნი არ უნდა ვიკმნეთ და ან გაკვირვებულნი, რადგანაც აწინდელ ჩვენ მტერ-მოყვარე ბოლშევიკების მოქმედებას და მათ ბოლშევიკურ ნიადაგს მჭიდრო კავშირი აქვს მათს წარსულთან და მათ მამა პაპათა იმ ბოროტ-მოქმედებასთან, რითაც იყენენ აღესილნი და მით საქართველოსაც ლუპავდნენ და მიწაზე ანადგურებდნენ.

ამას ჩვენ მიტომ ვამბობთ ასე თამამათ, რადგანაც დღევანდელი ბოლშევიკებიც არ გახლავან თავიანთ ველურ მამაპაპათა მცნებისაგან დიდათ ჩამოშორებულნი, რაც იყენენ ძველათ რუსთა მეფენი და გენერლები და როგორც ესენი მოქმედებდნენ საქართველოს სამეფოს დასაღუპათ და ქართველი ერის მოსასპობათ. ისევე ამ ბოროტების შთამომავალნი ვითომც და სოციალურის აზროვნებით გატაცებული ბოლშევიკები არიან, რომელნიც საქართველო ცოცხლივ დამარხვას უპირებენ.

ამიტომაც გვახსენდება ძველი ქართული თქმულება, რომ „კვიცი გვარზე ხტისო“ ახლანდელ ბოლშევიკება ამ ჩვენმა მტრებმა ჩვენს წინააღმდეგ ჩიდინეს ის ცოდვები და მტრობა, რითაც მათი მამაპაპანი იყენენ ამაღლებულნი საქართველოს სამტროთ. ეს რომ ცხადია და საბუთიანი, ამას ასაბუთებს ცხადათ ის გარემოებაც, რომ ბოლშევიკების მამა-პაპებმა

საქართველოზე მეორედ აამხედრეს მტერი და 1797
წ. საქართველოს ასაკლებათაც გამოუსიეს. რაც წარ-
სულში ეს მამები გახდნენ ქართველების სამტროთ
და მოსასპობათ, ის დღეს მათი შვილები გახლავან.
ეს გარემოება ჩვენთვის არ უნდა იყოს უცხო და
საკვირველი.

საქართველოს დაღუპვის და მოსპობის მიზეზები
ყოველთვის სულ ის გახლდათ, რომ 1720 წ. პეტ-
რე დიდის შემდეგ ყოველთვის სპარსნი და ოსმალნი
სულ მის გამო გვემტერებოდნენ, რომ რუსებთან
მეგობრობას თავი დაანებეთო, ეს რომ მართალია
ამას ასაბუთებს ის მაგალითი, რომ 1795 წ. თვით
აღა შაჰმადხანმაც კი მიმართა მეფე ერეკლეს ასეთის
თხოვნით და წინადადებით:

„ძმაო კრაკლი! უმორჩილესათ გთხოვთ, რომ
რუსებთან შეერთება და მეგობრობა დახსნათ, თო-
რემ ჩვენ მოვალთ და თქვენი და რუსთა სისხლს
დავღვრით და აგიკლებთ“ ეს სიტყვები მოყვანილია
იმ „ფირმანში“ რომელიც მტერმა მეფე ერეკლეს
გამოუგზავნა 1795 წ. საქართველოზე დაცემის ცო-
ტა წინეთ, აქ მოვიყვანთ „ფირმანიდამ“ მხოლოდ
ერთს ადგილს, რომელიც ნათლად ხატავს და ამარ-
თლებს ჩვენს მოსაზრებას. ამ „ფირმანის“ ერთი ად-
გილი, რომელიც მიმართულია მეფე ერეკლესთან ასე:

„ეხლა სწორე ეს არის, ღვთის მოწყალებით,
რომლისა ძლიერებითა, ამისა დიდებასა შინა აღვე-

დით. ეხლა ჩვენი დადებული ნება ეს არის, რომ თქვენ ერთი ჭკვიანი კაცი ხართ, ამ გვარი საქმეები განიშოროთ, რომ ქვეყნის თასლებიც არის და რუსებთან შეერთებულება დახსნა. თუ ამას არა იქმ, რაც გვიბრძანებია, ამ ცოტა ხანში საქართველოზე მოვალთ, რუსთა და ქართველთ სისხლს ერთად დავაქცევთ და მტკვრის მსგავსად მდინარედ გავაკეთებთ, რადგანაც ამის შეტყობინება საჭირო იყო, ამიტომ ეს „ფირმანი“ მოგწერეთ, ჩვენ ბრძანებას არ გადახვიდე და შენი მდგომარეობა იცნა. ამას გაუცხადებთ მის სიმაღლეს, საქართველოს მეფე ერეკლეს 1795 წ.

ფირმანი ქართულად ნათარგმია იმავე დროს, ანუ 1795 წ. ფირმანი მოწმობს ცხადად და აუწყებს მეფე ერეკლეს, რომ რუსებთან შეერთება დახსნას, ისიც უნდა ითქვას, რომ ხანდისხან ქართველნი სპარსთ-ოსმალთა წინადადებას ყურადღებას აქცევდნენ და რუსებთანაც სწყვეტდნენ კავშირს და ამით იმედოვნებდნენ ქვეყნის დამშვიდებას.

მაგრამ რუსნი მაინც არ სტოვებდნენ ქართველებს და საქართველოს თავს არ ანებებდნენ, არა სცილდებოდნენ, თავს არ ანებებდნენ და მით ქართველ ერსაც არ აძლევდნენ მოსვენებას. რუსნი ქართველებს არამც თუ სცდილობდნენ, არამედ სცდილობდნენ ყოველთვის და ქართველებს ისეთ ხრიკებს ახვევდნენ თავზე, რითაც რუსნი დიდის იმედებით

ფიქრობდნენ საქართველოს ხელში ჩაგდებას და ბოლოს ერთ მერჯულე ქართველებს გადაგვარება გარუსებასაც. ამ ეშმაკობის მისაღწევად და საქართველოს სამეფოს ხელში ჩასაგდებათ, ხელს უწყობდა დიდათ ის გარემოება, რომ რუსთა და ქართველთა სჯული ქრისტიანული იყო და მეორე ქართველები კიდევ ამ ქრისტიანობის სჯულის დიდი პატივისცემის მცემლები იყვნენ და რუსნიც რასაკვირველია ამით სარგებლობდნენ. სულ ეს ქრისტიანობა და ამ სჯულის ერთობის საქმე იყო საგნათ გამხდარი, რომ რუსნი აუცილებლივ ითხოვდნენ საქართველოს შეერთებას, იგინი ამ ბოროტებისათვის აღარაფერს ზოგავდნენ, ყველაფერს ღონისძიებას ხმარობდნენ.

ეს ღონისძიება როგორი იქნებოდა ქართველი ერისა და საქართველოსთვის, დასაღუბი, თუ სრულად მოსასპობი, გამანადგურებელი და სხვაც ასეთნი. ამასთან რუსებს საქმე არ ჰქონდათ, ოღონდ მათ კი მიეღწიათ თავიანთ საწადელს და საქართველო ხელში ჩაეგდოთ. ამ ბოროტების ცხადი საბუთია ის გარემოება, რომ 1795 წ. საქართველოს ერის მტერს, აღა მაჰმადხანს, ტფილისის აკლესიის დროს, დიდძალი რუსის იარაღი აღმოაჩნდა, რაც რუსებს მისთვის საიდუმლოთ მიეცათ დახმარებათ, რომ მტერი მოსულიყო და უფრო მაგრა აეკლო საქართველო.

ამავე ბოროტების ცხადი საბუთი გახლავსთ და მაგალით შემდეგი გარემოება, რომ რაკი 1795 წ.

საქართველოს აოხრების შემდეგ საქართველო რუსებს არ ჩაუვარდათ ხელში. მეფე ერეკლემ რუსეთს თავი არ დაუკრა საქართველოს შეერთებისათვის, რაკი ამ შეერთებას ეკატერინე ველარ მოესწრო და გარდაიცვალა, ამის ნატვრას ვერც პავლე ელირსებოდა აღვილათ და მალე. ამიტომ რუსეთის მელა გენერლებმაც თვის მოქმედებას უფრო მკაცრი ბოროტი გზა მისცეს, რომ ეგები მის საშუალებით საქართველო უფრო მალე ჩავარდნოდა პავლე იმპერატორს.

მართალია ალა მაჰმადხანმა 1795 წ. საქართველო სასტიკათ დაამხო, მაგრამ ვერც ისე, როგორც ეს რუსებს სურდათ და ენატრებოდათ. ეს გარემოება ცხადია იმიტაც, რომ თფილისის აოხრების შემდეგ, ყენი საქართველოს საზღვრებში სულ 12 დღეს დარჩა, მეტი არა, მის შემდეგ დევნილი აიბარგა და სპარსეთისაკენ გაეშურა. მართალია მათ ქართველები დაამხეს, მაგრამ არც თვითონ დაადგათ კარგი დღე, თვითონაც დაემხნენ.

ქართველებმა როგორც იქმნა მტერი განდევნეს საქართველოდან და მალე მიეცნენ მოშენების და ცხოვრების მოწესრიგებას, ტფილისმაც იწყო მოშენება და გამაგრება. მთელი ქართველობა მიეცა ამის ზრუნვას, დამიტომ რუსების ნატვრაც არ შესრულდა, მეფე ერეკლემ პავლე იმპერატორს არ მიმართა ისეთის სათხოვრით, საქართველოს შეერთების შესახებ,

როგორის იმედის ჰქონდა ეკატერინეს მის გენერლებს და ნამეტურ პატიომკინს, ზუბოვს, ლუდოვიჩს და ამათგან ერთათ ახლად გამეფებულ პავლე იმპერატორსაც. რუსეთის გენერლებმა მალე შეიტყეს გარსევან ჭავჭავაძისაგან რომ მეფე ერეკლე არ აპირებს რუსეთთან კავშირს და შეერთებასო, ამიტომაც პავლე იმპერატორის მგელმა გენერალმა ახლა სხვა, მაგრამ ახალ ბოროტ გას დაადგინენ საქართველოს დასაღუპათ.

1795 წ. რომ სპარსეთის ყეინმა საქართველო მძლავრათ რომ ვერ დაამხო და ამ აოხრებაში მეფე ერეკლე ვერ დაამუხლა რუსეთის ხელმწიფის კარის წინა, ამ გარემოებამ რუსეთის იმპერატრიცა დიდათ დაალონა და შეათქრიანა. ამ სევის დარდს მალე აღმოუჩნდა უებარი წამალი ამ უებარ წამლის გამკეთებელი პეტერბურგში გახლდათ, გადაბირებული და საქართველოს მოღალატე გარსევან ჭავჭავაძე, ამისი ამხანაგები და არაჯ-ნორთი სომეხთა, ანუ რუსეთში მყოფი ეპისკოპოსი იოსებ არლუთინსკი, საქართველოს სამეფოს დაუძინებელი მტერი...

გარს. ჭავჭავაძემ აცნობა ეკატერინეს, რომ რაკი არ იქმნა და ერეკლემ არ ქმნა და შეერთებისათვის მოციქულები არ გამოგზავნა თქვენს წინაშე, ახლა კარგი დრო არის, რომ იმავე ყეინისაგან მეორეთ იქმნეს აკლებული და ამის შემდეგ კი იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ საქართველო ვეღარ იარსე-

ბებს, მეფე ერეკლე უსათუოთ თქვენ მოგმართავსთ და იმის მაგალითით იმერთა მეფე სოლომონიც თავს დაგიკრავსთ, საქმე მარტო მეფე ერეკლე გახლავთო.

ამ იუდას თურმე სასტიკათ აქეზებდა სომეხთა ეპისკოპი აი იოსებ არღუთინსკი. ეს არღუთინსკი და სომეხი სერგეი ლაშქაროვი იყვნენ საქართველოს სამეფოს მომთხრელნი, ამათ რუსული ენა იცოდნენ და საქართველოს სამეფო მინისტერმა კი რუსული არ იცოდა, ამიტომაც ტყუედებოდა ყველაფერში გარს. ჭავჭავაძე, რუსეთის ქრთამებიც ხომ სასტიკათ აბრმავებდა მას.

ამათს ბოროტებას გიორგი მეფის შვილნი დავითი და ბაგრატი შეჩვენებით ანუსხავენ. განსაკუთრებით სწყევლიან მათ და უფრო კი სომეხთა ეპისკოპოზ იოსებს, რომელიც იმ დროს რუსეთში სცხოვრობდა, და ეს მოხერხებული ბოროტი მტერი საქართველოს სამეფოს დასალუპავათ მოქმედებდა; ამათთან სხვებიც იყვნენ თურმე. ამას აღნიშნავს როგორც ივანე ხელაშვილი, ისევე ალექსანდრე ორბელიანი. საყურადღებოა აქ ისიც, რომ იმ დროს, პეტერბურგში თურმე ერთობ დიდი წრე არსებობდა ისეთი, რომელნიც საქართველოს სამეფოს დასალუპავად მოქმედებდნენ და რომელთაც სათავეში ედგა გარსევან ჭავჭავაძე და იოსებ ეპისკოპოსი.

სულ ამათი რჩევა იყო, რომ ეკატერინემ 1794 წ. ერთი მილიონი ვერცხლის მანათიანი მოაჭრევინა

და ეს ფული მან სპარსეთის ყეინს გაუგზავნა ჩუმათ, დახმარებათ. ამ მოჭრილის მანეთიანების ერთი ცალი პოეტ აკაკისაც ჰქონდა, რომელიც მას ზურაბ წერეთლის ოჯახის მემკვიდრეებისაგან ეშოვნა. საყურადღებოა აქ კიდევ ის გარემოება, რომ როგორც ეს პირები პეტერბურგში მოქმედებდნენ, ამათსავე მსგავსათ თურმე მოქმედებდა და საქართველოს სამეფოს სამარეს უთხრიდა გენერალი ლუდოვიჩი-გიორგევსკილამ.

ლუდოვიჩმა პატიომკინის გველობით საქართველოს სამეფო საქმეები და ქართველ ერის ცხოვრების პირობები კარგათ შეიტყო. ამან უფრო ოსტატურათ დაიწყო მოქმედება და აშტრახნელ სომხის ვაჭრების დახმარებით, რომელთაც რუსული ენა კარგათ იცოდნენ, მიმართა სპარსეთის ყეინს და დაუწყო ამხედრება ერეკლე მეფის წინააღმდეგ. ცნობა არის დარჩენილი და ამას ბაგრატ ბატონიშვილიც ასაბუთებს, რომ ეკატერინესაგან მოჭრილ ვერცხლის მანეთებს ლუდოვიჩი აშტრახნელ სომხებზედაც ხარჯავდა თურმე, მოსაქრთამავათ.

ლუდოვიჩმა ალა-მაჰმად-ხანს ასეთი ჭორები აცნობა: ერეკლე მეფე თქვენს სამტროთ აქამდის რუსეთის კარს აწუხებდა, ახლა ოსმალებსაც მიმართა და მათის დახმარებით თქვენს წინააღმდეგ მოქმედებას აპირებს, ახლა რომ დაეცეთ ერეკლე მეფეს, ადვილათ აჯობებთ და, მასთან ასწავლით ჭკუას, რომ

თავის ქერქში ჩაეტოოს და სხვებსაც აღარ აწუხებდეს. გაგაგებინებთ იმასაც, რომ თქვენი მტერი არც რუსეთია და არც ოსმალეთი, თქვენი მტერი ერეკლე მეფეა, რომელიც თქვენ გამტერებთ რუსეთსა და ოსმალეთსაც; მოსპეთ ეს მტერი და მაშინ თქვენთანაც მოისპობა ამათი მტრობაცაო.

ბაგრატ ბატონიშვილი მოწმობით, ასეთ დარიგებას რუსეთის ღენერალი, ანუ კავკასიის რუსების ჯარის უფროსი მთავარ მართებელი წერილებით კი არა ჰგზავნიდა, ასეთ ცნობების შესათვლელათ ჰყვანდა დაქირავებული ასტრახანის სომხის მოწინავე ვაჭრები, რომელთაც რუსული და სპარსული ენაც კარგათ იცოდნენ.

ესენი დავალებას ასრულებდნენ და თავის მხრივაც რასმე უმატებდნენ.

ამათისავე მოწმობით, ისი არის საყურადღებო; რომ თვით ესევე ვაჭრები საიდუმლოთ უზიდავდენ აღა-მაჰმად ხანს სხვა და სხვა იარაღებს, რასაკვირველია, მალულათ და ისე მოწყობილ ყუთებით, რომ თვითქოს სავაჭრო სხვა და სხვა რუსული საქონელი ყოფილიყოს და არა სამხედრო იარაღი.

აშტრახნელ სომხებმა დიდის და ტკბილის სპარსულის ენით მოხიბლეს აღა-მაჰმად-ხანი, ხოლო ამ მტერმაც მისცა პასუხი თურმე ლუდოვიჩს: თქვენი მეშინიან, რადგანაც, 1783 წ. რუს-ქართველთა პირობის ძალით, თქვენ ვალდებული ხართ, ვაჭირების

დროს საქართველოს დაეხმაროთო, თუ ეს არ იქნება, მე მაშინ ერეკლე მეფეს ჰკუთას ვასწავლიო.

მოხდა ისიც, რომ მტერმა მტერს აუწყა ფიცით: თქვენ წადით, საქართველო მოსპეთ, აიკლეთ, ჩვენი შიში ნუ გაქვსთ, ჩვენ ერეკლე მეფეს შველის პირობას მივსცემთ, მაგრამ მოვატყუებთ, თქვენი მისვლის დროს, ჩვენ მას არ ვუშველითო. ნიშნათ ამისა ჩვენ გიგზავნით დახმარებასაც ვერცხლის ფულით, რასაც ეს აშტრახანის ჩვენი და თქვენი მოყვარე სომხები გადმოგვცემენ და მასთან სამხედრო იარაღსაც, სამხედრო იარაღს კიდევ მოგაწოდებთ, თუ კი ეს თქვენთვის საჭირო იქნება. ასეთის ამბებით და დაიმედებით დესპოტი ალა-მაჰმად-ხანი წაქეზებულ იქნა.

ბევრის ფიქრის შემდეგ, მტერმა გადასწყვიტა საქართველოზედ გამოლაშქრება. 1795 წ. თუ მას ჰყვანდა 300 ათასი კაცი, ახლა გადაწყვიტა 600 ათასი ჯარის შეკრება და ამოდენა ჯარით დასცემოდა საქართველოს.

ყეინის სამხადისის ამბები ერეკლე მეფემაც მალე შეიტყო. დიდათ დალონდა, ამანაც სამხადისი დაიწყო, მაგრამ მაინც დიდი შიში აქვდა, რადგანაც ისიც შეიტყო, რომ მტერი 600 ათასი კაცით აპირებს დაცემასოა. მეფე ერეკლე ძალზე დალონდა. მიმართა იმერთ მეფე სოლომონს და სთხოვა თფილისში ჩამოსულიყო.

სოლომონ მეფე მალე ეწვია თფილისში მეფე ერეკლეს, ერეკლემ შესჩივლა თავისი დარდები. სოლომონ მეფემ აღუთქვა, ჩემის ჯარით დაგეხმარებიო. — მარტო თქვენი ჯარი რას მიზამს რიცხვმრავალ მტრის წინააღმდეგო, — უთხრა ერეკლემ.

მაშინ სოლომონ მეფემ ურჩია: ეკატერინე ცოცხალი აღარ არის, პავლე იმპერატორის მორიდება ნულარ გექმნება, როგორც ეკატერინესი. გარდა ამისა, პავლე მთარველია ყველა ქრისტიანებისა, ნამეტურ საქართველოსი, მიმართეთ მას და დახმარება სთხოვე, უეჭველად დაგეხმარება, ჯერეთ, თქვენ მიმართეთ, მერე მეც მივმართავ, იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ გაჭირვების დროს გვიშველისო.

დაღონებულმა მეფე ერეკლემ შეისმინა სოლომონ მეფის რჩევა და მართლაც განიძრახა პავლე იმპერატორისთვის მიემართნა და დახმარება ეთხოვნა. გაგზავნა კაცები თავის მანდატურთ უხუცეს (მინისტერი) გარსევან ჭავჭავაძესთან და დიდის გულმოდგინებით შეუთვალა და დაავალა: პავლე იმპერატორთან მიუთამდგომლე, აღა-მაჰმად-ხანი მეორეთ მოდის ჩემი ქვეყნის ასაკლებათ, ეგები ჯარით დამეხმაროს, რომ მტერმა სულ არ ამიკლოსო.

გარსევან ჭავჭავაძემ როგორ მოისაქმიანა პავლე იმპერატორთან, ამის ცნობა არა გვაქვს, ხოლო მეფე ერეკლეს მალე ეუწყა, რომ პავლე იმპერატორმა შეისმინა თქვენი ვედრება და გატყობინებთ,

რომ მალე თქვენს ქვეყანაში ჩამოვა რუსის ჯარი, რომელიც გაჭირვების დროს დახმარებას გაგიწევს-თო. ამ ცნობის შემდეგ კიდევ მოუვიდა მეფე ერეკლეს პირადი ცნობა, რასაც გარს. ჭაჭავაძე ატყობინებდა, რომ თქვენს დასახმარათ რუსეთიდან ერთი გენერალი წამოვა თავის ჯარით და მეორე ბრძანება გიორგიევსკში ლენერალ ლუდოვიჩს მოუვა, იგიც დაგეხმაროთ გაჭირვების დროს ბრძოლაშიო.

ასეთმა ამბებმა მეფე ერეკლე დიდით გაახარა. ახლა კი მტერი ვეღარ მავნებს და როგორც მოვა აქ, ისევე წაბძანდება დამარცხებულიო, ამიტომაც დაიმედებული მეფე ერეკლე დღე და ღამ გაჰყურებდა რუსეთის გზას და მოუთმენლად ელოდდა რუსის ჯარს. მაგრამ დღენი მიდიოდნენ, რუსის ჯარი კი არსადა სჩანდა. ნელნელა იმის ცნობაც მოდიოდა, რომ აღა-მაჰმად-ხანმა თავის დიდით ჯარით უკვე სპარსეთი გადმოიარა და კავკასიაში შემოვიდაო. მეფე ერეკლეს ეს ამბები დიდით აღონებდა. ამის დაღონების წამალი რუსეთის ჯარის მოლოდინი იყო, მაგრამ ჯარი კი არსად სჩანდა. ამ მოლოდინში ის ცნობაც მოვიდა, რომ ყეინმა უკვე შუშას მოაღწიაო. ამ ამბავმა მეფე ერეკლე უფრო დააღონა და დაადარდიანა. ისევ რუსების იმედით სულდგმულობდა. პავლე იმპერატორის ბრძანებით რუსეთიდან თურმე გენერალი ბულგაკოვი გამოეგზავნათ და თან ჯარი გამოეყოლებინათ. ეს ამბავი დაღის-

ტვის ერთ-ერთ შამხალს ყეინისათვის ეცნობებინა,
— რუსეთიდან ჯარი მოდის მეფე ერეკლეს მოსაშვე-
ლებლათო. ამ ამბავმა ალა-მაჰმად-ხანი ძრიელ გააბ-
რაზა. ლუდოვიჩს ფიცხლად კაცები გაუგზავნა და სა-
ყვედური შეუთვალა: თქვენ სიტყვა მომეცით, ჩვენ
მეფე ერეკლეს არ უშველითო, ის კი არა და დღეს
თქვენი ჯარი მოდის მის დასახმარებლათ, ეს რას
ჰგავსო?!

ლუდოვიჩმა უპასუხა: თქვენ წადით, როგორც
მიდიხართ და ჩვენი შიში ნუ გაქვსთ, ჩვენ მართა-
ლია, შველის პირობა მივეცი, მაგრამ შველით კი
არ უშველით, მოვატყუილებთო. ამ ამბავმა ალა-მაჰ-
მად-ხანი დიდათ გაახარა.

მოკლე ხანში ყეინმა ქ. შუშას მოაღწია, აიღო
ის ქალაქი, ამ ქალაქის ხანი გააძევა და მის სახლში
თვით დაბინავდა. აქ შეუდგა გეგმის შედგენას, თუ
როგორ უნდა დაემხო საჟარტველოს სამეფო და
როგორ ესრისა ქართველი ერი, ამის აქ ყოფნის
დროს, მართლაც, რუსეთიდან მომავალი რუსის ჯა-
რი გამოსჩნდა, ამ ჯარს თან მოსდევდა გენერალი
ბულგაკოვი. მალე კავკასიის მთებზედ შემოდგა ფე-
ხი და თერგის ხეობას მოაღწია. აქ მას ლუდოვიჩი
დახვდა.

ამათ ლაპარაკი მოუხდათ და ლუდოვიჩმა გენე-
რალ ბულგაკოვს უთხრა: ჩვენის ხელმწიფის ეკატე-
რინეს ნებართვით მე ალა-მაჰმად-ხანს პირობა მივეცი.

ჩვენ ამ ომში არ გავერიოთ; პავლე იმპერატორი
ახლოგაზრდა კაცია, და ამიტომ შენ უკან გაბრუნდი
შენის ჯარით, მეფე ერეკლეს შველა ჩვენი საქმე არ
არის. ბულგაკოვი უკან გაბრუნდა, მაგრამ თავის
იმპერატორის ეშინოდა.

ამ დროს, კასპის ზღვის ნაპირებზედ იმყოფე-
ბოდა გენ ვალ. ზუბოვი თავის ჯარით; ამ ჯარით
მან დაიპყრა ყუბა, შემახა და სხვა ადგილები; ზუ-
ბოვი უნდა შესულიყო დაღისტანში და ჯერეთ ეს
უნდა აეღო და მერე ბაქო. გენერალი ბულგაკოვი
ზუბოვის ჯართან მივიდა და მისი იქ მისვლის ამბავი
გრაფ ზუბოვსაც აუწყა. ზუბოვს მოეწონა ამ საქმის
ასეთი ცვლილება, ბულგაკოვს დაუმაძღვა და მასთან
ბულგაკოვს დაავალა დაღესტანში შესვლა და გალა-
შქრება.

მოკლე დროის განმავლობაში საქართველოს სა-
მეფოს ბედი კიდევ სხვანაირად შეიცვალა. პეტერ-
ბურგში რა მოხდა საქართველოს სამეფოს და ერის
დასალუპავათ ან ვინ რას ჰმოქმედებდა, ამის ცნობა
ჩვენ არა გვაქვს მხოლოდ ლუკა ისარლოვის მოწ-
მობით აი რა მომხდარა.

პავლე იმპერატორის გამეფების ცოტა ხნის შემ-
დეგ, გრაფ ზუბოვს უცბათ შიკრიკი მოუვიდა, გრა-
ფი ვინგშტეინი, და თან მოუტანა ასეთი ბრძანება
და ცნობა: ეკატერინე იმპერატრიცა გარდაიცვალა,
მის მაგიერ გამეფდა პავლე პეტრეს-ძე, ამიტომ გაუ-

წყებთ თქვენ, რომ კავკასიის თემზედ და კასპის ზღვის ნაპირებზედ ბრძოლა შესწყვიტოთ და რუსეთის ჯარი სულ რუსეთში დააბრუნოთ დროითო.

გრაფ ზუბოვმა შეასრულა ბრძანება, დაპყრობილი ადგილები დასტოვა. მალე ბულგაკოვის მგზავრობაც შეაჩერეს დაღისტანში და ზუბოვი და ბულგაკოვიც რუსეთის გზას გაუდგნენ.

ზუბოვი ალა-მაჰმად-ხანს არას ერჩოდა, მარამ ყეინს მაინც გულში ცეცხლი ენთო და ზუბოვის ბრძოლას სხვა და სხვა ხანებთან იგი სულ ვერ იტანდა, ყველა ამის მიზეზებს სულ მეფე ერეკლეს აბრალებდა, ყველაფერი ეს სულ მეფე ერეკლეს წყალობით ხდებაო. მეფე ერეკლემ კი ამ ვერაგობის საქმე სულ არ იცოდა.

რუსეთში ზუბოვისა და ბულგაკოვის გამგზავრების ამბავი შუშაში ყეინსაც აცნობეს. ამ ამბავმა ყეინი დიდათ გაახარა. ყეინმა მალე ლუდოვიჩს მადლობა შეუთვალა და თან ფეშქაშიც მიართვა დიდის მადლობის ნიშნათ. ცნობა არის, რომ ეს ამბავი მეფე ერეკლემაც შეიტყო, რუსეთში ზუბოვის წასვლამ არ შეაშინა, რადგანაც ზუბოვი მას არ უშველიდა; გენერალი ბულგაკოვის შემოსვლა კავკასიაში, მერე უკან გაბრუნება, ბოლოს ზუბოვთან შეერთება და ბოლოს უკანვე გაბრუნება კი არ იცოდა და მას არც ელოდა.

არ ელოდა, რადგანაც მიზეზი ამისა აი რა იყო.

მეფე ერეკლე ქრისტიან ხელმწიფეებს ისე უცქეროდა, როგორც სახარებას, და ამიტომ სულ არ ფიქრობდა, რომ ქრისტიანი მეფე და ისიც რუსეთის, პავლე იმპერატორი, მომატყუილებსო.

ამიტომ იყო, რომ ბედშავს მეფეს ატყუილებდნენ. აღმოსავლეთის ერთა მეფეების პოლიტიკას იგი კარგედ იცნობდა, ამიტომაც იგი აღმოსავლეთის მეფეთაგან ადვილად ვერ ტყუვდებოდა, ქრისტიან სამეფოთა მეფეების პოლიტიკას იგი სულ ვერ იცნობდა, ნამეტურ რუსეთის იმპერატორების ხომ ამას ყველაფერი სჯეროდა და ყველაზედ მეტათ კი ესენი ატყუილებდნენ და სამარეს უთხრიდნენ როგორც მეფე ერეკლეს, ისევე საქართველოს სამეფოს და ერს.

ამ დღის გაჭირვების დროს მოატყუეს რუსებმა მეფე ერეკლე და მოატყუილეს ისე, რომ ამითი საქართველო უნდა განწირულიყო.

საქართველო დასაღუბათ გაიმეტეს და განწირეს პავლე იმპერატორმა, გრაფ ზუბოვმა, ლუდოვიჩმა, ბულგაკოვმა და სხვებმა, მაგრამ ამავე დროს საქართველო არ გასწირა ღმერთმა, განგებამ, თავისმა სიმართლემ, და ამ დროსაც საქართველო გადურჩა თავის მძლავრს მტერს, თავისავე შვილის, ქართველი კაცის მკლავის ძალით.

ისტორიკოს პლატ. იოსელიანის მოწმობით ალა-მაჰმად-ხანს ჰყვანდა ორი მსახური, ერთი იყო ქართველი, მეორე ლეკი. ქართველს სახელად სადი-

ხა ერქვა, წინეთ კი ამას ანდრია რქმევია. ეს ანდრია მცხეთელი ყოფილა, პატარაობის დროს სპარსებს ტყვეთ წაეყვანათ სპარსეთში, გაუთათრებიათ და სახელად სადინა უწოდებიათ.

ეს სადინა, თუ ანდრია, მეტად მახვილგონიერი ყოფილა. თავის გონიერების წყალობით, უკანასკნელი აღა-მაჰმად-ხანის მსახურათ გამხდარა. ვალდებულებად ჰქონია ყეინის ხელზედ მსახურება, მიტანა პირის საბან წყლისა, ჩაისა, ყალიონის და ნამაზის დროს წყლისა და ნამაზისთვის ჭურჭლის მოტანაც, ლეკსაც ჰქონია მინდობილი სხვა თანამდებობა ყეინის წინაშე.

შემთხვევით ლეკმა თურმე რაღაც დანაშაული ჩაიდინა ყეინის წინაშე, ამიტომაც ყეინს სიკვდილით დასჯა მიუსჯია, ამ სასჯელის განცხადების დროს. სადინანსაც უბრალო რამ დაუშავებია ყეინის წინაშე. ნამაზისთვის წყალი და ტაშტი მიუტანია თურმე, ამის შემდეგ ყეინი ნამაზს შერეშოდა, ლოცულობდა, სადინამ ჭურჭელს და ტაშტს ალაგება დაუწყო, ამ დროს ტაშტი ხელიდან გაუვარდა, წყალი დაიღვარა და ყეინს ლოცვის დროს დაჩოქილს, მუხლების ქვეშ შეუდგა წყალი.

ყეინმა ლოცვა შეასრულა, სადინას ხმა არ გასცა, რადგანაც ლოცვის დროს ხმის ამოდება მათში არ შეიძლება. ლოცვის შემდეგ თავის მოჭრა მიესაჯა მასაც. ეს დღე იყო ხუთშაბათი და ამათთვის

თავი უნდა მოექრათ შაბათს. ამ სასჯელმა ეს ორი ამხანაგი მტკიცეთ შეაერთა, ამათ ითათბირეს და ბოლოს დადვეს პირობა, ვინემ ამ ბოროტ ყეინის წყალობით ჩვენ დავიხოცნეთ, ამაღამ ჩვენ მოვკლათ იგიო. დადეს ფიცი. ამ დღესვე მათ იშოვნეს კარგი ხმაღ-ხანჯალი, შუა ღამისას, როცა ყეინს ეძინა, შეიპარნენ მის სადგომ ოთახში, საღიხამ იშიშვლა მკრელი ხანჯალი და ერთის დაკვრით თავი ტანს მოაცილა ისე, რომ ყეინმა ხმის ამოდებაც ვეღარ მოასწრო.

ამის შემდეგ ეს საღიხა და ლეკი იქიღამ გამოიპარნენ და საქართველოში წამოვიდნენ. ჯერეთ ნუხაში მისულან და ნუხის ხანისთვის მიუტანიათ ამბავი, ყეინი მოვკალითო. ეს ხანი მტერი ყოფილა ყეინის და ამიტომ ამათთვის ფული უჩუქებია. ლეკი იქ დარჩენილა და საღიხა კი ტფილისში წამოსულა მეფე ერეკლეს ეახლა თურმე და გადასცა ამბავი, რომ ჩვენ თქვენი მტერი ყეინი მოვკალით და ეხლა თქვენ მისი ომის შიში და ფიქრი ნულარ გაქვსთ, იგი აქ ვეღარ მოვაო.

მეფე ერეკლე ამ ამბავმა დიდათ გაახარა, ღმერთს მადლობა შესწირა და რუსეთისაკენაც ყურებას თავი დაანება. რუსეთიღამ მაინც არავინ გამოჩნდა.

მეფე ერეკლემ საღიხას კი საჩუქრები უბოძა და მასთან ულოუფაც დაუნიშნა. მერე ეს ანდრია ბერად იქმნა აღკვეცილი, რადგანაც იგი თურმე დაკოდი-

ლიც ყოფილა ყეინისაგან. ასეთის სასწაულებრივის გარემოების წყალობით გადარჩა საქართველო აზრებას მეორეთ 1797 წ. მცხეთელი ანდრია გარდაიცვალა 1810 წ. ქ. თფილისში.

ამ გარემოების შესახებ ლუკა ისარლოვი ასე გადმოგვცემს ალა-მაჰმად-ხანის ორს მსახურს ერთმანერთში ჩხუბი მოუვიდათ, ამათი ჩხუბის ამბავი ალა-მაჰმად-ხანმა გაიგო. ეჯავრა მათი ყვირილი და ამიტომ ორივეს თავის მოჭრა მიუსაჯა. ამათ შესახებ საღიხ ხანმა ჩაკაკიმ ყეინს პატიება სთხოვა, მაგრამ ყეინმა არ შეისმინაო. იმავე დღეს ეს წაჩხუბებულნი მსახურნი შეერთდნენ და იმ ღამესვე მოჰკლეს ალა-მაჰმად-ხანიო.

არის ასეთი გადმოცემაც: ალა-მაჰმად-ხანს ჰყვანდა ორი მსახური, ერთის საქმე იყო ასეთი სამსახური: სამთელი უნდა აენთო ოთახში, სადაც ყეინს ეძინა, ერთი სამთელი რომ გაქრებოდა, მას მეორე უნდა აენთო. ერთხელ თურმე სამთელი ჩაქრა და ამ მსახურს დაავიწყდა ახალ სამთლის ანთება. ამ დროს ყეინს გაეღვიძა და მსახურს ყვირილი დაუწყო. მსახურმა ცახცახით სამთელი მიიტანა და აანთო.

ყეინი ამაზედ ისე გაბრაზდა, რომ მსახურს თავის მოჭრა მიუსაჯა. მეორე დღეს, ყეინი როცა ლოცვაზედ დაჩოქილი იყო, მეორე მსახურს უნდა აელაგებინა ნამაზის წყლის ჭურჭელი და ტაშტი. ალაგების დროს, მსახურს ტაშტი ხელიდან გაუვარდა

და წყალი დაეღვარა. წყალი ყეინს მუხლებ ქვეშ
შეუდგა, მაგრამ ხმა არ ამოიღო, რადგან ლოცვის
დროს არ შეიძლებოდა ხმის ამოღება, ლოცვის გა-
თავების შემდეგ დიდათ გაბრაზდა და ამ მსახურსაც
თავის მოჭრა მიუსაჯა.

ამ სასჯელმა ეს ორი მსახური ერთად შეაერთა,
ესენი შეითქვენ და გადაწყვიტეს ყეინის მოკვლა
და იმ ლამესვე მოკლეს კიდევაც. ისარლოვი სწერს,
რომ ამ ორის მსახურის სიკვდილით დასჯის პატიე-
ბისათვის ყეინთან შევიდა სადიხა ხანი ჩაკაკი და
პატიება სთხოვა, მაგრამ ყეინმა არ შეისმინაო. ლუ-
კა ისარლოვი ამ სადიყის ვინაობის შესახებ არასფერს
ამბობს, ვინ იყო იგი და რა ტომის.

ამიტომ ამის გადაოცემას ჩვენ მნიშვნელობას
არ ვაძლევთ და სადიხას გამო ჩვენ უფრო ვეყრდნო-
ბით პ. იოსელიანის მიერ გადმოცემულ ცნობებს.

ამ წიგნის ამბავი

ამ წერილის მასალები მოთავსებული იყო ერთ ძველს ქართულ ხელთნაწერ წიგნში, რომელ წიგნიც დაწერილია 1808 წელს და მერე ამ წიგნიდან გადუწერია ალექსანდრე ორბელიანს 1830 წლებში,

ეს ხელთნაწერი შესდგებოდა 30 წერილისაგან, იგი მე უნდა დამეხატა 1878 წ. მაგრამ იმ დროის ცენზორებმა არ მომცეს იმის დაბეჭდვის ნება და ხელთნაწერიც წამართვეს. რუსების შემოსვლის შემდეგ ქართული მწერლობა მკვდარია, 1801—1830 წ. ქართული მწერლობის ასპარესზედ მწერლობის აღარასფერი კეთდებოდა, იმ დროის ქართულ მწერლებათ სჩანან შემდეგი პირნი:

ივანე ხელაშვილი, რომელმაც 1820 წლებს დასწერა „კალმასობა“.

ფილადელფოს კიკნაძე, რომელმაც 1818 წ. დაწერა პოემა „აღსდევთ გმირთ გმირნო, ნუ გძინავთ“ და სხვანიც.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ცნობილი პოეტი **სოლომონ დოდაშვილი**, ცნობილი პირი და ორიოდეც სხვანი, მაგრამ არც ერთის ამ პირის ნაწერი არ იყო ეს ხელთნაწერი.

ამ პირთა მომდევრათ ითვლება ალექსანდრე

ორბელიანი, ამიტომ ეს ხელთნაწერიც ამის დაწე-
რილი იყო, უკეთუ გადაწერილი. ამ ხელთნაწერის
კითხვა მე დიდათ მიყვარდა, რადგანაც იგი სულ
საქართველოს შეეხებოდა და ნამეტურ იმ გარემოე-
ბას თუ რუსეთის მთავრობა როგორ მტრობდა სა-
ქართველოს ერს და მეფეებს. ნამეტურ საყურადღე-
ბო იყო ამ წიგნის ის ცნობები, სადაც ანუსხული
იყო ის გარემოებანი, თუ რუსის მთავრობა და რო-
მანოვის გვარის წევრნი, საქართველოს წინააღმდეგ
როგორ რაზმავდენ ოსმალ სპარსელებს.

რადგანაც ეს ძვირფასი ხელთნაწერი 1878 წ.
დავკარგე, ამიტომ ეს წერილი ეხლა აღვადგინე ხსე-
ნებული წიგნის ცნობების მოგონებით, რასაკვირვე-
ლია შემოკლებით.